

Skolans stöd till barn som förlorat en närstående

En kvalitativ undersökning ur skolkuratorns perspektiv

Daniel Palm

Socialhögskolan
Lunds universitet
Ht- 09

Handledare: Anna Angelin

ABSTRACT

Author: Daniel Palm

Title: The support from school to children that lost an intimate – A qualitative survey from the perspective of school welfare officers.

Supervisor: Anna Angelin

Assessor: Maria Bangura Arvidsson

The purpose of this essay is to investigate which support the school and school welfare officers can offer to children who have lost an intimate. The study is based on qualitative interviews with five school welfare officers. The main theme in the study is school, professional role and support.

The main results of this study shows that school has a major role for children that have lost an intimate, where security and stability are important keywords. The central in the supportive work is to listen and to be present. Another important thing for the school welfare officers is to considerate co-operation with other professional roles in the school. A teacher is the main person to a child that has lost an intimate because of the natural and intimate contact. A school welfare officer is considered to be a supportive person to the child, but in other cases serve as a support to the teacher that supports the child.

Keywords: grief, children, support, school welfare officer, educator, school, crisis theory

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1. Problemformulering	5
1.2. Syfte och frågeställning	6
1.3. Avgränsningar	6
1.4. Litteratursökning	6
2. Tidigare forskning	7
2.1. Skolan	8
2.2. Yrkesgruppen	8
2.3. Bemötande och stöd	10
3. Teori	12
3.1. En teori om att möta	12
3.2. Krisfaser	13
3.3. Funktionell inställning	14
3.4. Vad är sorg?	15
3.5. Stöd	16
<i>Finnas till hands</i>	17
<i>Lyssna</i>	17
<i>Vara "behållare"</i>	17
<i>Acceptera sorgens uttryck</i>	17
<i>Respektera den sörjandes signaler</i>	17
<i>Låta sorgen ta sin egen tid</i>	17
<i>Fråga sakkunnig till råds</i>	18
4. Metod	18
4.1. Förförståelse	18
4.2. Urval	19
4.3. Tillvägagångssätt	19
4.4. Analys	20

4.5. Etiska överväganden	21
4.5.1. <i>Reliabilitet/Validitet</i>	22
5. Resultat/analys	22
5.1. Skolan	22
5.2. Yrkesrollen	24
5.3. Hur arbetar man med barn i sorg?.....	26
6. Avslutande diskussion	30
6.1. Egna reflektioner.....	33
7. Källförteckning.....	34
Tryckt litteratur.....	34
Bilaga 1	36
Bilaga 2	37

1. Inledning

Under praktikterminen hos två skolkuratorer på en gymnasieskola, kom jag i kontakt med elever som uttryckte någon form av sorg. Jag blev medveten om att det finns barn som växer upp under olika förhållanden, där det kan handla om att barnen växer upp i en familj där någon av föräldrarna missbrukar eller där barnen växer upp med bara den ena föräldern av olika anledningar.

Under min praktik blev jag medveten om att skolan kan bli en mycket viktig del i barns vardag samt att skolan kan bli ett stöd för barn i behov av detta. Men vilket ansvar har skolan när exempelvis en förälder eller ett syskon till ett barn har avlidit? Skolan är en organisation vars främsta syfte är utbildning. I skollagen (1985:1100) finns däremot inget som pekar på vilket ansvar skolan har gentemot barn som förlorat en närstående.

1.1. Problemformulering

Enligt statistiska centralbyrån (www.scb.se) var det under år 2008 över 3000 barn som förlorade en biologisk förälder. Enligt statistiken var det vanligast att barn förlorade sin pappa. Tittar man på siffran visar det att minst ett barn per dag förlorar en förälder. Organisationen Barnens rätt i samhället rapporterade år 2009 att en av de 20 vanligaste anledningarna till att barn kontaktade dem var sorg (www.bris.se). Detta visar tydligt på att det är många barn och ungdomar som är i behov av att prata om sin sorg.

Barn tillbringar större delen av sin tid i skolan och det är här en stor del av uppväxttiden spenderas. När något oförutsett händer till exempel att en familjemedlem går bort är risken stor att detta blir traumatiskt för barnet. Plötsligt förändras vardagen och hela familjen befinner sig i en kris. Då kan varje familjemedlem, speciellt de vuxna, vara mycket viktig för att hålla samman familjen. Men som allt ska även vardagen tillbaka, så också för barn. I dessa fall kan det vara bra att skolan informeras om det inträffade och att barnet successivt får komma tillbaka till sin vardag igen. Men kan man räkna med att detta sker i alla fall? Vem har ansvaret för att barnet ska kunna känna sig tryggt när hon eller han återgår till vardagen och skolan? Uppmärksammas alla barn som gått igenom

en förlust av en familjemedlem i skolan? Får skolan reda på om när liknande har hänt så att skolan kan erbjuda någon form av stöd?

1.2. Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka, ur skolkuratorns perspektiv, vilket stöd skolan och skolkuratoren erbjuder barn som förlorat en närstående. Utifrån uppsatsens syfte ämnar jag att besvara följande frågeställningar:

- Vilken stödjande roll/ansvar har skolan mot barn som mist en närstående?
- Vad anser skolkuratoren är viktigt att tänka på i det stödjande arbetet med barn som förlorat en närstående?
- Vad kan skolkuratorns funktion vara i det stödjande arbetet?
- Hur uppfattar skolkuratoren sin roll i stödjandet av barn som förlorat en närstående?

1.3. Avgränsningar

Som beskrivits ovan är syftet med denna uppsats att utifrån skolkuratorns perspektiv undersöka vilken roll denne har när ett barn förlorat en närstående samt vad skolan kan bidra med i detta arbete.

Den åldersgrupp jag begränsat mig till är barn i grundskolan. Skälet till detta är min föreställning om att det är viktigare att uppmärksamma dem på grund av att de möjligen har svårare att uttrycka sin sorg mer än äldre barn, samt förstå vad sorg är och vad det innebär för den enskilde.

Anledningen till att jag intervjuat skolkuratorer är utifrån min förförståelse att de är en av de centrala aktörerna när elever är i behov av olika former av stöd.

1.4. Litteratursökning

När jag sökte efter litteratur till min uppsats som handlar om barn i sorg började jag min sökning på www.helsingborg.se och klickade mig vidare till stadsbibliotekets sökkatalog. Här var mitt sökord "Barn i sorg" och något som jag fann relevant för mitt uppsatsämne är Atle Dyregrovs bok *Sorg hos barn – En handledning för vuxna*.

Då jag sökte på Internet efter forskning på universitetets databaser däribland libris fann jag även relevant litteratur. Sökordet var Barn OCH sorg där jag fann *Sorg och omsorg* av Atle Dyregrov.

Då jag sökte bland uppsatser och sökte på Barn* OCH sorg fann jag ett antal som handlade om mitt uppsatsämne. Efter att ha letat i en relevant uppsats, *Barn som sörjer – får de rätt stöd från skolan?*, fann jag boken *Skolan och elever i sorg* av Steinar Ekvik.

2. Tidigare forskning

För att undersöka skolans stöd till grundskolebarn som förlorat en närstående och skolkuratorns funktion i denna process var en del av uppsatsarbetet att undersöka den forskning som gjorts tidigare inom området. I detta avsnitt är min mening att beskriva en del av den forskning som gjorts inom ämnet. Jag har valt att dela upp avsnittet i tre stycken delar där den första delen innefattar skolan, andra delen handlar om yrkesgruppen och den sista behandlar stöd och bemötande. Den litteratur som presenteras i detta kapitel består inte enbart av litteratur som är baserad på forskning. Litteraturen som inte är forskningsbaserad är handböcker skrivna av personer med yrkeskompetens inom det relevanta området. Dessa yrkesroller är bland annat skolläkare, psykolog och präst. Flertalet av författarna till dessa böcker är ständigt återkommande inom kunskapsområdet, vilket kan indikera för relevans.

Efter att ha sökt efter forskning om skolkuratorer har jag uppmärksammat att det finns ytterst lite forskning om denna yrkesroll. Detta bekräftar också Åsa Backlund (2007) i sin avhandling *Elevvård i grundskolan – Resurser, organisering och praktik*. Hon menar att svensk forskning om denna yrkesroll är mycket tunn (Backlund 2007, s. 29). I den relevanta forskningen nämner man inte skolkuratorns betydelse specifikt, till exempel vilken roll denne har för barn som förlorat en närstående. Dock nämns vid flera tillfällen professionellas betydelse för barn där kuratorn är en av dem. Steinar Ekvik (1993, s. 74) nämner kuratorn som en stödjande person till de yrkesroller som arbetar direkt med barnet.

2.1. Skolan

Atle Dyregrov är psykolog med erfarenhet av kris- och sorgearbete. I boken *Barn i sorg* (1990), en av de böcker han skrivit om sorg hos barn, påpekas att i de fall skolor i någon form har förberett sig inför vissa händelser, som till exempel dödsfall, har detta visat sig vara positivt. Det har blivit tydligt genom erfarenhet att om skolan har förberett sig mentalt och genom planering har detta medfört att skolan kunnat hantera händelserna på ett mer adekvat sätt. Några exempel på hur man kan förbereda sig är enligt Dyregrov (1990) en temadag där lärarna kan diskutera hur man ska gå tillväga när ett dödsfall sker på skolan. Ett andra exempel är att lärarna går en kurs om sorg och kris. Som ett tredje exempel kan skolan upprätta en krisplan där man har fastställt konkret vem som ska utföra vad när någonting händer och vilka resurspersoner som finns till hands (Dyregrov 1990, s. 75f).

Steinar Ekvik arbetar som präst och har mött lärare och föräldrar med erfarenhet av sorg inom skolan. I sin bok *Skolan och elever i sorg* (1993) tar han upp ett exempel där lärare fördjupat sina kunskaper om sorg genom utbildning. Lärarna har genom detta blivit en central resurs inom skolan även för andra lärare. Ekvik (1993, s. 74) anser att kuratorn bör vara en viktig person för dessa lärare som gått fortbildning. Jag tolkar detta som att skolkuratorn blir en viktig och stödjande person med sin kunskap för de lärare som i sin tur stödjer barnet.

Ekvik (1993) menar att människor har olika sätt att hantera sorgeupplevelser. Det finns många som väljer att stänga ute sina känslor. Ekvik (1993, s. 73f) menar att en obearbetad sorg hos en själv kan verka hindrande då man försöker stödja andra i en sorgeprocess. En lärare kan inte vara hos en klass och prata om sorg om denne inte har bearbetat egen sorg. Det blir mycket viktigt att lärare får relevant kunskap för att hantera sorg och kris under sin egen utbildning.

2.2. Yrkesgruppen

Skolkuratorn

Backlund (2007) beskriver skolkuratorns arbetsuppgifter under 1980-talet där mycket handlade om "arbete kring enskilda elever" (Backlund, 2007, s. 30). Arbetet inriktade sig främst på samtal med barn och familjer bland högstadieelever. Hur arbetsuppgifterna är inriktade idag beskriver Backlund

utifrån den senaste elevvårdsutredningen SOU 2000:19 där det bland annat i första hand omfattar konflikthantering men också arbete i förebyggande syfte samt stöd till annan personal. Författaren nämner en enkätundersökning bland skolkuratorer där resultatet i största mån var förenligt med elevvårdsutredningen. Här framkom bland annat att handledning och stöd till personal var en syssla som ökat (s. 30).

Viktiga yrkesroller

Vad gäller den eller de yrkesroller som får ansenlig betydelse för barn i sorg anser Dyregrov (1990) att lärarna är de som har störst betydelse för barnen och kan tillgodose barnens behov bäst. Lärarna fungerar som en resursgrupp med en unik tillgång. Anledningarna till detta är enligt Dyregrov (1990, s. 76) att "lärarna känner varje enskilt barn och dess personlighet", "lärarna känner till 'kultur' och klimat i de enskilda klasserna", "lärarna är experter på att förmedla kunskaper till barn – det kan de bättre än psykiatriker, psykologer eller skolläkare", "lärarna känner till hur man engagerar elever och vilka uttrycksformer man kan använda sig av i samband med dödsfall eller katastrofer". I avsnittet går det att skönja att lärarens betydelse blir viktig bland annat genom den pedagogiska utbildningen samt att läraren är den som eventuellt känner barnet bäst. Nils Andersson (1995, s. 26) menar i motsats till Dyregrov att de viktigaste personerna för barn i sorg är de som kan stödja barnet på ett adekvat sätt samt någon som barnet har ett tidigare förtroende till. Det har då ingen betydelse vilken utbildning personen har utan det är tilliten i stödandet som får störst betydelse. Dock kan den kunskap som är viktig i detta arbete ges av en sakkunnig till den som stöttar barnet.

Dyregrov (1990, s. 78) menar att elever som förlorat en närstående mår bra av att få komma tillbaka till skolan så snart som möjligt. Klassföreståndaren kan här bli viktig och uttrycka sin sympati genom att ta kontakt med hemmet för att förbereda eleven inför första skoldagen. Dock behöver detta inte gälla klassföreståndare utan det kan också vara annan personal som eleven känner trygghet till. Ekvik (1993, s. 64) menar att något som också är viktigt när eleven kommer tillbaka till skolan efter att ha förlorat en närstående är att eleven ska känna att läraren är på elevens sida. Eleven ska också känna sig trygg i skolmiljön. Något som dock kan leda till problem, enligt Dyregrov (1990, s. 78), och kan vara vanligt för barn som varit med om en tragisk händelse, är att de

drabbas av koncentrationssvårigheter i skolan. Detta kan vara något som barn kan känna av under en relativt lång tid. Dyregrov (1990, s. 78) menar att lärare ibland kan tycka att den bristande koncentrationen inte beror på den specifika händelsen. Läraren börjar exempelvis ge barnet extra skoluppgifter vilket medför att det förvärrar situationen för barnet. Dyregrov (1990, s. 78) hävdar att detta sker på grund av att läraren inte har kunskap om barns sorgereaktioner.

Lärare kan ibland uppleva det svårt att hjälpa barn på grund av att läraren reagerat med rädsla inför detta. De har ibland uttryckt att de önskar att psykologer ska samtala med barnet vid en sådan här situation. Dyregrov (1990, s. 77) anser att detta inte alltid är bra eftersom barnet finner en trygghet i läraren. Samtal med en annan utomstående skulle innebära att barnet är tvungen till att bygga upp ett förtroende till den personen vilket inte behövs till läraren eftersom förtroendet för denne redan finns. Dyregrov (1990, s. 77) menar här att experten istället kan bidra med handledning till läraren för att bistå med sin kunskap.

2.3. Bemötande och stöd

Några av de viktigaste sakerna i det stödjande arbetet med sörjande barn har jag för mening att nämna i detta delavsnitt.

Dyregrov skriver i boken *Barn i sorg* (1990, s. 103) om hur man som vuxen bemöter barn som befinner sig i sorg. Han menar att man inte behöver stänga av eller gömma sina egna känslor utan man får visa egna känslor som kommer upp för barnet förutsatt att man har kontroll över dem.

Per Böge och Jes Dige (2006, s. 109) förklarar att när man möter människor som befinner sig i sorg känner vi oss otillräckliga vilket författarna menar är naturligt. Vad som är ytterst viktigt i detta bemötande är att finnas där men även som en ”garanti” för att livet fortsätter och att man kan fungera som en ledsagare i barnets nuvarande situation. De menar också att färdigheter och tid inte behöver vara det väsentligaste utan det som krävs är att man visar medmännisklighet.

Andersson (1995, s. 26) nämner att det är viktigt som vuxen att visa uppriktig förståelse för barnets sorg. Han menar att detta är något som ger barnet en känsla av sammanhang och en förnimmelse av att den vuxne förstår barnet. Barnläkaren

Lars H Gustafsson (2009, s. 71) anser att det viktiga i stödandet till barn i sorg är att inge en känsla av hopp till barnet samt att man är närvarande i mötet. Vad som ytterligare är av stor vikt är att eleven ska känna att man som vuxen vet vad som kan göras.

När det handlar om att arbeta med barn som förlorat en närstående menar Gustafsson (2009, s. 70) att det inte finns någon metod hur ett samtal ska vara utan det som är viktigt är frågor som ”vad var det som hände?” och ”hur har du det nu?”. Det som krävs i arbetet med barn är att förenkla och konkretisera, det vill säga undvika abstrakta begrepp.

Dyregrov (1990, s. 63) påpekar att en öppen och ärlig kommunikation är viktig när man arbetar med barn i sorg. Han menar att när man som vuxen informerar barn om vad som har hänt efter exempelvis en olycka är det av stor vikt att vara öppen och tydlig för att dementera rykten. En konsekvens av att inte vara ärlig om vad som har hänt kan medföra att barns tillit till den vuxna minskar. Detta nämner även Gustafsson (2009, s. 70) som anser att det viktigaste är ärlighet och tydlighet. Han väljer att inte ta hänsyn till barnets ålder i sina samtal på grund av att barn behöver någon de kan lita på och talar den vuxne inte klarspråk kan konsekvensen bli att barnet tappar tilltro till den vuxne.

Dyregrov (1990, s. 95) uttrycker att något som är viktigt för att stödja ett barn är att vara en närvarande vuxen som visar för barnet att det är okej att visa sina känslor och tankar. Han anser det dessutom vara viktigt att det sociala nätverket ska godta att barnet får sörja och att man som vuxen ska visa tålamod eftersom barnets sorgprocess kan pågå under en längre tid. Andersson (1995, s. 26) menar att det är bra om man låter någon annan vuxen stödja barnet om den vuxne inte kan hantera de känslor som uttrycks. Han menar att barn kan märka på hjälparen när denne inte kan hantera den smärta som barnet uttrycker. Detta kan medföra att barnet slutar prata om sin sorg.

Icke att förglömma är även att barn måste få möjlighet vila från sorgen. Barn kan inte sörja hela tiden utan deras tillvaro bör också präglas av glädje och livslust. Detta är något som gör att sorgbearbetningen kan fortsätta (Andersson 1995, 2. 48f).

3. Teori

I följande avsnitt presenteras de teoretiska perspektiv vilka är kristeorin och Gurli Fyhirs teori. Dessa används för att försöka förstå vad som är viktigt i det stödjande arbetet med barn som förlorat en närstående.

Johannessen och Tufte (2003) beskriver i sin bok *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod* vad teori är. De menar att teori kan beskrivas som "ett generellt påstående om verkligheten" (Johannessen & Tufte 2003, s. 29). Inom den vetenskapliga sfären skall teorier uppfylla ett antal kriterier. Det första är att den är tvungen att vara allmän, det vill säga en teori får inte skildra en del av verkligheten utan den måste beskriva en majoritet av den. För det andra ska den göra det enklare att förstå verkligheten. Inom det tredje kriteriet menar de att teorin måste "säga något om regelmässigheter" och i det sista kriteriet ska den "säga något om samband mellan fenomen" (Johannessen & Tufte 2003, s. 29).

3.1. En teori om att möta

Kristeorin beskrivs som ett av synsätten att se på en kris. Efter att en brand utbrutit, på en nattklubb, i Boston på 1940-talet gjorde Erich Lindemann en studie bland anhöriga till de omkomna (Cullberg 2006, s. 150, Persson 1995, s. 12). Syftet med studien var att redogöra för akut sorg och hur sorg drabbar människor under ett längre tidsperspektiv. Som ett resultat av detta konstruerade Lindemann kristeorin (Persson 1995, s. 12).

Thore Persson var en av de personer som introducerade kristeorin i Sverige. I boken *Att möta människor i kris* (1995) skriver han om psykiatriprofessor Johan Cullbergs begrepp krispsykoterapi. Detta är ett begrepp som Cullberg myntade för att behandla människor i kris. Cullberg kritiseras av Persson som menar att detta vilseledande begrepp kan missförstås på grund av man tolkar det som att det arbete som görs med människor i kris är av specialutbildade människor (Persson, 1995, s. 33). Erfarenheter tyder på att detta inte stämmer eftersom det finns flera som har mött en människa i kris på ett passande sätt, genom att denne själv med sina erfarenheter av kris kunnat möta en annan människa med empati. Ett mer passande begrepp anser Persson (1995, s. 33f) är "krisbistånd". Han menar att det stödjande arbetet är en insats man ger till en annan människa och bör vara ett solidariskt ansvar (Persson, 1995, s.33f).

Persson (1995, s. 34) menar för att en sorgeprocess ska starta finns det några krav som bör uppfyllas. Det ena är att den som befinner sig i en kris måste ge sig själv möjlighet och tillåtelse att få visa sina känslor. En förutsättning är även att det omkringliggande nätverket måste ge den sörjande personen möjlighet att visa sin sorg. Det andra kravet anses vara att hjälparen måste vara medveten om var i sörjandeprocessen den krisdrabbade befinner sig för att kunna möta denne på ett adekvat sätt.

3.2. Krisfaser

I en kris genomgår människan fyra stycken faser som enligt Cullberg (2006, s. 143) beskrivs som ”*chockfas* övergår i en *reaktionsfas* efter vilken följer en ytterligare *bearbetningsfas* fram till *nyorienteringen*, som innebär en fullständig återhämtning”.

När det gäller den första fasen, den så kallade chockfasen, beskriver Cullberg (2006, s. 143f) denna som att personen tränger bort verkligheten genom förnekelse. Den krisdrabbade kan se lugn ut på utsidan men inombords råder ett stort kaos. Det förekommer också att personen drabbas av minnesluckor. Vad gäller reaktionerna kan detta skilja sig åt, det finns de som blir utåtagerande medan andra kan bli passiva.

I den andra fasen, reaktionsfasen, börjar man förstå det inträffade det vill säga det man tidigare förnekade börjar nu realiseras. Detta är mycket omvälvande för den drabbade. Det börjar även uppstå frågor kring händelsen som varför det inträffat och varför det hände just en själv. Även försvarsmekanismer sätts igång. Ett exempel på en sådan är regression där den drabbade uppvisar ett barnsligt beteende och tankemönster (Cullberg 2006, s. 144ff).

I den tredje fasen börjar man få en framtidstro igen och motivationen ger sig till känna igen; denna fas kallas bearbetningsfasen. Den sista fasen, nyorienteringsfasen, som pågår under resten av livet tar personen med sig förlusten i form av ett ärr. Man försonas med det inträffade och livet fortsätter (Cullberg 2006, s. 154).

Det som människor i kris behöver av människor runt i kring beror, enligt Persson (1995, s. 45f), på vilken av krisfaserna personen befinner sig i. Persson (1995, s.45f) menar att den fas som benämns som den mest allvarliga är reaktionsfasen. I denna fas är det av stor vikt av hjälpare att hörsamma och använda sin förmåga att minnas det som sägs i samtalet. Anledningen till detta beskrivs som att den krisdrabbade ska få en möjlighet att berätta om det som han eller hon känner i stunden och att det är viktigt att behandlaren tar ett steg tillbaka i samtalet för att nästa gång ta upp väsentliga saker som nämndes. Detta benämns som containerfunktionen.

3.3. Funktionell inställning

I arbetet med krisdrabbade människor anser Persson (1995, s. 52) att det inte handlar om teknik eller metod. Det rör sig istället om att man använder sig av en *ändamålsenlig hållning* som innehåller fyra stycken beståndsdelar vilka är kunskaper, empati, självkänedom och förankring i ett eget liv.

Kunskap

Kunskap anses vara nödvändig men otillräcklig. Persson (1995, s. 53f) menar att vi människor är styrda av kunskap i det vi gör. Vad gäller kris kommer denna kunskap bland annat från våra egna livserfarenheter. Dock försvåras detta genom den rädsla människor oftast har för döden. Det finns dessutom ett förakt mot olika teorier och det är sunt förnuft som bör vara centralt i detta stöd. Författaren menar att det i krisen finns kunskap som är viktig, exempelvis hur krisen kan uppstå, hur ett krisförlopp kan se ut och eventuellt försvar hos den drabbade. Detta medför att hjälparen känner en större säkerhet i sin roll och att man lär sig vad som är specifikt hos en krisdrabbad (Persson 1995, s. 53f).

Empati

Empati är enligt Persson (1995, s. 54) av större vikt än kunskapen, som är en identifikation med den drabbade. Dock finns det en risk med denna identifikation, vilken benämns som en överidentifikation. Persson (1995, s. 55) menar att i det stödjande arbete bör det vara en dialogisk relation det vill säga jag är jag och du är du och sedan tillsammans arbeta med krisen. Blandar man då ihop detta uppstår en överidentifikation varvid Persson (1995, s. 55) menar att ”Du får gärna känna för och med, men aldrig som”. Med detta menas att man som hjälpare ska sätta sig in i den drabbades situation med dennes känslor och förstå detta för att sedan

försöka hjälpa den drabbade vidare i sorgen. Om man då låter ens egna känslor ta över får man svårt att kunna hjälpa den drabbade. I de fall man som hjälpare blir allt för känslomässigt påverkad resulterar detta i att fokus på den krisdrabbade minskar.

Förlusten av identiteten under en sorg måste vinnas åter. Detta görs genom att hjälparen sätter sig in i barnets situation och att den drabbade känner sig förstådd. Persson (199, s. 54f) går till och med så långt att han anser detta vara en grundförutsättning i återerövrandet av identiteten.

Självkänedom

Ångest är en central del när det gäller att arbeta med utsatta människor enligt Persson (1995). Han beskriver det som att ångest är smittsamt dvs. ångest hos en människa föder ångest hos den hjälpende. Det finns två sätt enligt författaren att bearbeta sin ångest där det första är att gå i handledning och lyfta fram eventuella känslor som dykt upp under samtalet. Det andra är att ha ett bra nätverk kring sig på sin arbetsplats som präglas av *öppenhet, värme och solidaritet*, där det också finns möjlighet att diskutera sina känslor (s. 55f).

Förankring i ett eget liv

Vid arbete med utsatta människor är det viktigt att vara säker i sin egen identitet. Det är ett påfrestande yrke och det är av stor vikt att använda sin fritid till att 'fylla på batterierna' igen. Man ska ta tillvara på de vattenhål som man hämtar kraft ifrån, annars finns en risk att drabbas av utbrändhet (Persson 1995, s. 57).

Persson (1995, s. 47) nämner ytterligare något som är viktigt i ett krissamtal där han kallar detta för att lyssna med det "tredje örat". När inget nytt tillförs i samtalet menar författaren att det är bra om man iakttagit det som sagts i samtalet men inte uttryckts i ord. Exempel på detta kan vara förbjudna känslor där personen kan tycka sig själv ha en skuld i det som har hänt som då kan medföra att han eller hon väljer att inte prata om dessa känslor på grund av rädslan för att relationen dem emellan ska förändras.

3.4. Vad är sorg?

Psykologen och universitetslektorn Gurli Fyhr (2003) beskriver i sin bok *Hur man möter människor i sorg* sorgens uppkomst som "en sorgprocess [som] startar

efter varje väsentlig förlust” (Fyhr 2003, s.23). Hon menar att sorg kommer sig av att man förlorat en person genom till exempel dödsfall. Det som kan försvåra sorgprocessen är om man inte är medveten om vilka känslor man har haft till den som gått bort och det är dessa känslor som kommer upp till ytan i denna process. Människor är olika, så också i sorg, vilket innebär att en förlust upplevs på olika sätt beroende på vilken man är (Fyhr 2003, s. 23).

Det som också är individuellt hos människor är den tid det tar att bearbeta en sorg. Fyhr (2003, s. 28) menar att det som kan påverka en sorgprocess längd är hur den sörjandes relation till den som exempelvis avlidit har varit men även hur omgivningen reagerar på den sörjande. Andra olikheter mellan människor kan vara på vilket sätt man har valt att släppa på sorgen samt vilket val man gör för att ta sig igenom sorgen (Fyhr 2003, s. 36).

Fyhr (2003, s. 23f) beskriver sorg som att en förlust medför ett psykiskt sår och det är sorgen som har sin uppgift att läka detta sår. Sorg är en levande läkningsprocess som hela tiden strävar efter att bli bearbetad. Oavsett hur många gånger man tränger undan en förlust och hindrar sorgen kommer den att göra sig påmind till det att sorgen blir reparerad (Fyhr 2003, s. 39).

Målet med en sorgprocess beskrivs av Fyhr (2003, s. 37) som att de känslor man haft till en person som försvinner ska frigöras. Däremot ska inte de minnen man har av personen försvinna utan de ska leva kvar inombords. Det är alltså de inre känslorna man har till någonting som ska upp till ytan för att kunna behandlas, det räcker alltså inte med att man som människa i sorg vet att förlusten är sann.

3.5. Stöd

Fyhr (2003, s. 156) skriver om vad som är viktigt när man som professionell aktör möter en människa i sorg. Hon anser att man inte behöver vara expert för att kunna utföra ett stödjande arbete. Vad som kan vara av stor vikt är att ha kunskaper om vad som är friskt och sjukt i en sorgprocess. Fyhr (2003, s. 156) menar att man kan vara medmänniska genom att respektera och bemöta personen med omsorg. Hon tar upp sju punkter som kan vara bra att ha med sig:

Finnas till hands

Fyhr (2003, s.158) menar att det den sörjande kan behöva är att få verklig hjälp. Vad den sörjande inte behöver är att ödsla energi på en person som egentligen inte orkar, vill eller kan ge hjälp. Det man kan tänka på som professionell yrkesperson är ansvar, är man osäker ska man heller inte erbjuda hjälp till den sörjande. Den stödande person bör vara ärlig och veta var gränsen går för sin egen kompetens.

Lyssna

Att vara närvarande och aktivt lyssna på den som sörjer samt låta denne tala högt och formulera sina egna känslor har stor betydelse för den sörjandes bearbetning. Det man som hjälpare kan göra är att upprepa ord eller nicka. I ett sådant känslofyllt möte påverkas även hjälparen. Det kan vara bra om man som hjälpare är medveten om att den sörjande inte behöver uppfatta en gråtande hjälpare som någonting positivt. Detta kan istället göra den sörjande osäker på hjälparens roll (Fyhr 2003, s. 159f).

Vara "behållare"

Att vara en behållare är en person som lyssnar och inhämtar information från den sörjande. Viktigt i detta fall är också den tystnadsplikt man bör ha, att inte berätta för andra vad den sörjande har sagt (Fyhr 2003, s. 160).

Acceptera sorgens uttryck

I arbetet med människor i sorg kan det komma fram känslor som man inte förväntar sig som hjälpare. Detta kan handla om ett hat eller avsky mot en person vilket man som hjälpare måste ta reda på om det finns befogenhet av den sörjande att uttrycka. Dessa känslor kan bli mycket viktiga för den sörjande att uttrycka och bör i första hand inte lämnas därhän av hjälparen (Fyhr 2003, s. 160).

Respektera den sörjandes signaler

Vad en människa i sorg behöver är enligt Fyhr (2003, s. 161) respekt. Det som inte tillför den sörjande något är ett medlidande. Som hjälpare visar man detta i form av att den sörjande tillåts befinna sig i fantasi eller verklighet.

Låta sorgen ta sin egen tid

Sorg är något som kan ta lång tid att bearbeta. Omgivningen runt den sörjande kan efter en tid tycka att den sörjande borde ha bearbetat sin sorg. Eftersom en

sorgeprocess kräver lång tid är det av stor vikt att respektera den sörjande (Fyhr 2003, s. 162).

Fråga sakkunnig till råds

Fyhr (2003, s. 163) menar att icke sakkunniga bör vara mycket försiktiga när man väljer att hjälpa en sörjande människa. Denne kan ha sin egen inställning till vad den sörjande behöver och ska uppnå för att bearbeta sin sorg. Vad lekmannen inte har kunskap om är de reaktioner som den sörjande visar som också är den sörjandes sätt att uttrycka vad denne är kapabel till att uppnå i sin sorgprocess.

4. Metod

Karin Widerberg (2002, s.15) beskriver kvalitativ forskning som att förklara ett fenomenens typiska drag. Hon menar att den kvalitativa forskningens syfte är den grundläggande betydelsen av ett fenomen. Jag har valt en kvalitativ forskningsmetod för denna uppsats där jag använder semistrukturerade intervjuer för att besvara mina frågeställningar.

I boken *Samhällsvetenskaplig forskning* beskriver May (2001, s. 150) den semistrukturerade intervjun. Med denna metod finns det möjlighet att tydliggöra och förbättra de svar man får av intervjupersonen, för att på så sätt få en så pass rik information som möjligt om det ämne man studerar. Detta anser jag vara en bra metod för att samla in data till min undersökning.

Då syftet med uppsatsen är att undersöka vilket stöd skolan kan ge till barn som förlorat en närstående samt vilken roll skolkuratoren har i detta stödjande arbete har jag intervjuat fem stycken skolkuratorer.

4.1. Förförståelse

Under min praktikperiod upptäckte jag att det fanns de som i samtal med skolkuratoren tog upp detta ämne. Detta var då för mig nytt och inget jag tidigare tänkt på. Min förförståelse är att skolkuratoren är den yrkesroll inom skolan som i sitt arbete stödjer de barn som förlorat en närstående. En av anledningarna till detta är att skolkuratoren genomgått relevant utbildning. Jag är medveten om att denna förförståelse kan påverka mitt resultat då jag enbart har erfarenhet av skolkuratorns arbete inom skolan. Även det att jag genomgår samma utbildning som mina intervjupersoner kan påverka min undersökning vilket kan medföra att jag har svårt att vara helt neutral.

4.2. Urval

Yrkesmässig erfarenhet hos intervjupersonerna har varit ett viktigt kriterium för mina intervjuer. För att få fram relevant data i mina intervjuer har min tanke varit att aktören ska ha erfarenhet av att någon gång ha arbetat med barn som förlorat en närstående. Därför valde jag att kontakta ett antal grundskolor för att få tag på skolkuratorer som någon gång under sin yrkesperiod varit med om en situation där de har utövat en form av stöd till dessa barn. Repstad (1999, s. 67) påpekar i sin bok *Närhet och distans* att något som är viktigt vad gäller urval är att intervjupersonerna ska kunna komma med betydelsefull och relevant information. De ska till exempel ha en form av kunskap eller erfarenhet för att kunna besvara en frågeställning. Repstad (1999, s.67) menar även att undersökningens problemformulering och syfte är det som styr vem som ska bli intervjuperson.

Innan studien kontaktades två stycken skolkuratorer för att dels skaffa förförståelse för uppsatsens ämne, dels ta reda på om det skulle kunna utföras intervjuer. Då de båda var intresserade av att vara med i en intervju kontaktade jag dem igen när jag påbörjade mina intervjuer. I kontakten med den ena skolkuratoren tillfrågade hon några kollegor om de var intresserade. Jag fick ytterligare två stycken skolkuratorer som ville bli intervjuade. Repstad (1999, s. 45) skriver om den så kallade snöbollsprincipen där han menar att informanten introducerar forskaren till andra informanter. Vad som kan vara en nackdel med denna princip är den att det finns en tendens att informanten presenterar andra som denne kan jämföra sig med. Fördelen är å andra sidan att det underlättar för undersökaren genom att denne får tag på intervjupersoner. Jag kontaktade ytterligare fyra stycken skolkuratorer via e-post och fick slutligen ihop fem stycken intervjupersoner, vilket jag anser ge tillräckligt med data för min analys.

4.3. Tillvägagångssätt

När jag kontaktat alla intervjupersoner och de bekräftat sitt deltagande skickade jag ett informationsbrev tillsammans med intervjuguiden. Detta var ett sätt för dem att i någon form förbereda sig inför intervjun vilket också var uppskattat av intervjupersonerna.

Alla intervjuerna genomfördes på intervjupersonens arbetsplats. De flesta skolkuratorer hade flera skolor de arbetade på vilket gjorde att de hade erfarenhet

av olika skolor. De skolkuratorer med erfarenhet av flera skolor kunde även berätta om skillnader på skolorna, vilket i sin tur gav en bredare synvinkel på min frågeställning.

Varje intervju spelades in på mp3-spelare. En fördel med att spela in intervjuer istället för att anteckna dem är att det underlättar att koncentrera sig på intervjupersonen, vilket kan vara svårt då man samtidigt antecknar. Detta är också något som Repstad (1999, s. 70f) nämner. Några nackdelar med inspelning oavsett tillvägagångssätt är att tekniken kan krångla, och att intervjupersonen kan bli hämmad av inspelningsutrustningen. Detta nämner även Repstad (1999, s. 70f) som en nackdel. Jag informerade intervjupersonerna i informationsbrevet om att samtalet skulle spelas in. Vid intervjun frågade jag åter igen om det gick bra att spela in intervjun, vilket alla intervjupersoner godkände.

En svårighet under intervjuerna var tydligheten i mina frågor. Efter att ha konstruerat frågorna tycktes de av mig vara tydliga men efter att ha påbörjat intervjuerna märkte jag att det fanns vissa brister. Här var möjligheten till ett förtydligande av frågorna under intervjun av stor vikt, det vill säga jag använde mig av samma frågor i intervjuerna men förtydligade dem om intervjupersonen inte förstod.

Efter att intervjuer avslutats transkriberades dem. Arbetet var tidsmässigt krävande men gjorde det enklare att tolka intervjuerna eftersom det annars kan vara lätt att missa väsentliga delar.

4.4. Analys

Johannessen och Tuft (2003, s. 109f) beskriver kodning som ett hjälpmedel när datainsamlingen ska analyseras. De menar att i sökandet av viktiga beståndsdelar i materialet skiljs det relevanta bort från det övriga. På så vis kan man identifiera väsentliga delar i materialet som ger information och kunskap, det vill säga svar på frågeställningar. Jag valde att utgå från mina teman (skolan, yrkesgruppen samt stöd och bemötande) och forskningsfrågor när jag sökte igenom intervjuerna för att särskilja det som är relevant. En understrykningspenna användes och jag markerade i marginalen vad stycket handlade om. Även Asperts (2007, s. 157) tar i

sin bok *Etnografiska metoder* upp kodning där han beskriver det som att man delar upp materialet i olika delar.

När jag särskiljt de delar som var viktiga sammanställdes resultatet och analysen. Det viktiga var att hålla mig till uppsatsens syfte och forskningsfrågorna i detta moment för att behålla den röda tråden.

4.5. Etiska överväganden

Repstad (1999, s. 68) nämner några viktiga etiska principer som man bör tänka på vid forskning. Bland annat är viktigt att intervjupersonen blir informerad och ger sitt samtycke. Repstad (1999, s. 68) tar upp tre punkter som är bra att komma ihåg:

- Personer som medverkar i studien ska informeras om studiens syfte samt att det är frivilligt att delta. Det är också bra om intervjupersonerna får reda på de olika beståndsdelar som studien innefattar.
- Uppgifter om intervjupersoner måste förvaras på ett säkert ställe.
- Eventuella uppgifter om personer får bara användas till studien.

Jag anser att det är mycket viktigt att man behandlar sina intervjupersoner med respekt. Det kan vara känsliga saker som kommer fram under en intervju. Detta är personer som är villiga att avsätta sin arbetstid för att jag ska få in material till min studie. Enligt mig kan man förvara materialet på ett säkert ställe för att sedan när undersökningen är klar förstöra materialet. Jag anser också att man bör tänka på att anonymisera intervjupersonerna för att undvika att identiteter eller platser röjs.

Jag har i kontakten med intervjupersonerna informerat dem om studiens syfte vilket har skett via telefon eller e-post. Detta har också upprepats i det informationsbrev som skickades till intervjupersonerna. Här har jag även informerat om frivillighet att delta och om den anonymitet som ska råda i datainsamlingen.

4.5.1. Reliabilitet/Validitet

För att forskning ska kunna användas ska den vara tillförlitlig. Den måste vara reliabel och valid. I boken *Samhällsvetenskaplig forskning* citerar May (2001, s. 96) att valid är när resultatet av en undersökning är sanningsenlig, då har den validitet. Med reliabel menas att när slutsatserna går att göra om, det vill säga är upprepbar, har den reliabilitet. Att såhär i förhand kunna veta om det resultat jag når fram till i min undersökning uppnår dessa kriterier är komplicerat. För att undersökningen ska vara reliabel och valid tror jag att detta underlättas av att jag hela tiden håller mig till mitt syfte. Vidare att under de intervjuer jag gör, bör jag vara noggrann och tydlig i mina frågor.

5. Resultat/analys

För att kunna besvara de frågeställningar jag har i min uppsats kommer jag i detta avsnitt att presentera relevanta resultat i min datainsamling. Syftet är att ta reda på vad skolkuratorn kan bidra med i det stödjande arbetet. I denna del har jag för avsikt att presentera empirin och analysera mina intervjuer. Jag har valt att dela upp min analys i tre delar. Dessa är: Skolan, yrkesrollen samt stöd och bemötande. I framställningen av resultat och analys benämns intervjupersonerna Hanna, Monica, Carina, Helena och Anna, vilka är fiktiva namn. Yrkeserfarenheten bland skolkuratorerna varierar mellan ett och ett halvt till tio år, där Hanna är den med längst erfarenhet och Anna den som har arbetat kortast tid som skolkurator. Arbetsbelastningen bland skolkuratorerna varierar mellan en till tre grundskolor. Vad gäller storleken på skolorna arbetar skolkuratorerna på F-9 skolor, det vill säga förskola upp till nionde klass. Dock är det en av skolkuratorerna som också arbetar på en F-6 skola, förskolan upp till sjätte klass.

5.1. Skolan

Skolans ansvar

I det första avsnittet tar jag upp vad skolkuratorerna anser vad skolans roll är när ett barn förlorat en närstående.

Helena och Hanna anser att skolan blir mycket viktig på grund av att barn tillbringar mycket utav sin tid där. Helena menar att lärarna och de vuxna i skolan får en stor betydelse då de träffar barnet i princip varje dag; de blir en del av barnets vardag och de lär känna dem väl. Förutom att elever mår bra av att få

komma tillbaka till skolan anser även Dyregrov (1990, s. 78) att klassföreståndaren blir viktig för barnet på grund av att denne genom kontakt med hemmet kan förbereda barnet för att komma tillbaka till skolan igen. Dock kan detta gälla en annan yrkesroll som barnet känner trygghet till.

Carina och Monica tycker att skolans ansvar inte alltid är så tydlig. Ett av skolans ansvar är främst att uppmärksamma barn som far illa eller mår dåligt och att ge stöd till barnet. Carina menar att vid skolrelaterade problem har skolan alltid ett ansvar men ifrågasätter hur ansvaret för fritidsrelaterade händelser ska vara, det vill säga om någonting händer utanför skolan. Framförallt är hon tveksam om skolan ska medverka i en behandling av barnet vid en sådan händelse.

Som nämnts ovan anser även Monica att ansvaret ibland är otydligt men vid en gällande händelse tycker hon att ansvaret ligger i att kontakta hemmet och fråga om stöd finns och vad skolan kan göra för att hjälpa till. Hon tycker att det är viktigt att man visar att man finns där men med respekt för familjen och barnet. Det är framförallt barnet och familjen som kan svara på vilket stöd denne vill ha. Monica uttrycker i följande citat:

skolan har väl en roll att ta reda på vad barnet behöver, vad föräldrarna tror eller vem det nu är som är nära.

Anna tycker att ansvaret ligger i att om det av eleven finns ett behov av stöd så ska skolan erbjuda det som finns inom skolans resurser. Är inte detta tillräckligt eller att man anser att skolan inte är kapabel till detta är det skolans ansvar att vidarebefordra till annan stödinstitans. Hon uttrycker att detta ansvar är en självklarhet eftersom skolan är en del av elevens vardag. I diskussionen om vilken roll hon tycker att skolan har är det individuellt. Hon tycker att om det finns ett tillräckligt stöd i hemmet kan det bli viktigt att skolan blir en vanlig plats för barnet. Att skolan blir en plats där eleven får vila sig från sorgen. Detta anser också Hanna där hon menar att skolan möjligen kan bli en neutral plats för barnet. Hon tycker att det som är en del i det hela är att skolan får bli en "vanlig plats" men även ett "forum", där barnet får en chans till att prata. Även Andersson (1995, s. 48f) menar att barn behöver tid till att vila från sin sorg. Det är orealistiskt att som barn sörja hela tiden. Andersson (1995, s. 48f) anser att viktiga

delar här är glädje och livslust som bidrar till att barnet så småningom tar sig vidare i sorgebearbetningen.

Hanna och Monica hävdar att rutiner är viktigt för barnet. De menar att barnet inges en trygghet om rutinerna i skolan inte rubbas, det vill säga om det i skolan är som vanligt. Hanna förklarar att eftersom rutinerna förfaller i hemmet måste man ha dem kvar i skolan, försvinner rutinerna skapar detta en otrygg känsla hos barnet. Ingen av de andra respondenterna nämner rutiner. Anledningen till detta kan tolkas utav olika orsaker där en av dem är att de inte anser det vara det viktigaste.

5.2. Yrkesrollen

En viktig roll i skolan

När frågan om vilken den viktigaste personen för barnet i skolan är har intervjupersonerna varit förhållandevis eniga. De anser att det är pedagogen som är den väsentligaste personen för barnet. Detta kan vara antingen en mentor, klassföreståndaren eller någon annan lärare. Anledningen till detta är framförallt att pedagogen är en naturlig kontakt, att det är denna yrkesroll som har mest kontakt med barnet i skolan. Hanna menar att det viktigaste är att barnet har ett förtroende för personen och det har då ingen betydelse vilken yrkesroll det handlar om. Dock tycker Hanna att den ledartyp som en pedagog är spelar en stor roll i arbetet, men menar samtidigt att de allra flesta människor har ett sunt förnuft eller en känsla för vad ett barn behöver i en krissituation.

Skolkuratorn - en kunskapsroll?

Vad gäller skolkuratorernas synsätt på sin egen yrkesroll anser två av intervjupersonerna att det är bra att vara en utomstående person som är neutral och där den ena anser att tystnadsplikten är något som är viktigt. Detta uttrycker även Fyhr (2003, s. 160) och menar att det är viktigt att den person som lyssnar respekterar den sörjande genom att låta det som är sagt i samtalet stannar dem emellan. Carina tycker också det är väsentligt att vara en person som har det syftet att orka lyssna på vad barnet säger oavsett hur många gånger det upprepas. Det är enligt Fyhr (2003, s. 158) den professionelles ansvar att avsäga sig ansvaret om denne inte orkar, vill eller kan vara ett stöd genom sorgen.

Tre intervjupersoner anser att det är väsentligt att skolkuratoren handleder läraren eller mentorn i de fall då dessa sköter kontakten med barnet. En av intervjupersonerna uttrycker att läraren tyckt att det har varit viktigt med detta stöd från skolkuratoren.

Hanna menar också att det är ett känslösamt arbete och då är det bra att få möjlighet att prata av sig. Eftersom man påverkas av att se någon annan ledsen kan det bli emotionellt tungt för hjälparen. Hon menar att känslor föder känslor och det är framförallt socionomen som är medveten om detta och har denna kunskap, vilket är osäkert om pedagogen alltid har. Monica uttrycker att det är hon som har kompetensen som ibland behövs eftersom ämnet är relevant för hennes yrkesroll. Hon anser också att hon blir viktig tack vare den kunskap hon har och hon beskriver sig själv som en person man kan ”bolla saker och ting med”. Carina menar att det även är viktigt att se till sin egen kompetens, det vill säga man ska se efter om man kan eller inte kan ta sig an alltför svåra fall där man känner sig osäker. Hon menar istället att man ska vara försiktig och i så fall skicka det vidare till någon annan instans som till exempel Barn- och ungdomspsykiatrin.

Hanna uttrycker sig om sin funktion som skolkurator:

jag ser mig själv i som en del av någonting som kommer att följa den människan, en liten kontroll också på att det går åt rätt håll.

Ingen av intervjupersonerna säger sig ha fått någon utbildning om stöd till barn i sorg under sin socionomutbildning. Endast två av fem intervjupersoner har fått utbildning inom kris och sorg genom sitt arbete. Hanna svarar på frågan om hon fått någon utbildning: ”nej inte specifikt. Det har jag själv läst in.”

På frågan om Carina fått utbildning svarar hon följande:

Ja det är en kille som har jobbat med kriser och barn i sorg, [...] så har jag varit på en utbildning kring det. Sen har krisgruppen i [x-stad] haft en utbildning på två dagar där de har berättat kring hur man kan jobba.

Externa resurser

När det inte finns resurser inom skolan för att klara av situationen finns det en möjlighet att skicka ärendet vidare till någon annan instans. Majoriteten av intervjupersonerna nämner Barn- och ungdomspsykiatrien som en möjlighet men klarlägger samtidigt att det är mycket långa köer.

Anna var en av de intervjupersoner som nämnde Barn- och ungdomspsykiatrien, hon beskriver följande:

[...] och du får vänta på ett samtal, du kommer dit och så får du vänta tre veckor på nästa samtal. Och det fungerar ju inte helt när du är i en sorg.

Tre av intervjupersonerna nämner specifikt en sorgegrupp för barn som en tillämpbar resurs. De anser att detta är ett bra alternativ när det finns ett behov av att träffa andra barn i en liknande situation. Problemet med en sådan grupp är att det inte alltid går att starta upp en grupp eftersom det behövs ett visst antal barn för att det ska gå att genomföras.

Förutom ovanstående alternativ nämner också två respondenter kyrkan som en extra resurs, endast en av dem har använt denna resurs.

5.3. Hur arbetar man med barn i sorg?

I boken *Att möta människor i kris* (Persson 1995) går det att läsa om vad som krävs för att en sorgeprocess ska starta där Persson (1995, s. 34) beskriver att en människa i sorg dels ska ha emotionell tillåtelse från sig själv, dels en möjlighet att sörja. Det ska även ges tillåtelse från personer som denne har i sin närhet. Detta tolkas som att det kan bli viktigt att bemöta och uppmärksamma ett barn i sorg och visa att det är okej att få vara ledsen eller arg. Den vuxne bör vara en god företrädare i situationen och skapa en trygghet inför barnet. Även Dyregrov (1990, s. 95) är inne på detta spår där han tycker att några av utgångspunkterna är att vara en vuxen person som hjälper det sörjande barnet att uttrycka sina känslor och tankar. Han menar att omgivningen ska acceptera att barnet får sörja men också att den hjälpande ska ha ett stort tålamod inför sorgeförloppet.

Detta uttrycks även av Carina när det gäller att sörja men där hon anser att det möjligen är viktigare att barn känner sig trygga i situationen för att de ska kunna sörja. Hon säger följande att:

de behöver vara trygga och behöver vara, alltså känna att dom har tillåtelse att sörja innan dom kan göra det [...] Så är det i och för sig för vuxna också men barn kanske, kanske oftare så med barn, tänker jag.

Monica säger att man ska låta barnet visa sina känslor och dryftar om att det är okej att visa känslor till exempel att man får vara ledsen. Förutom detta anser hon att det till sist handlar om att bemöta och visa respekt inför barnet. Hon uttrycker även att när man inom skolans personal diskuterat om man har gjort rätt i enskilda fall, att det är ”bättre att säga och göra någonting än att inte göra någonting alls”.

Viktig kunskap

Den kunskap som blir viktig är krisförloppets utseende och det försvar som kan förekomma hos en drabbad. Det blir då viktigt att känna till de olika krisfaserna för att uppmärksamma var man befinner sig i processen. När man befinner sig i reaktionsfasen, den andra fasen, benämns denna som att det är här den drabbade kan välja att bearbeta det inträffade eller att fly. Det är också här som försvarsmekanismerna sätter igång vilket gör att det kan bli ganska tydligt var den drabbade befinner sig. Men vad kan man som hjälpare göra i detta skede? Enligt Persson (1995, s. 45f) kan man använda sig av containerfunktionen som innebär att man i samtalet enbart lyssnar på vad den drabbade har att säga. Detta samtal kan vara mycket osammanhängande men det är av stor vikt att fokusera och försöka minnas det som tas upp.

Persson (1995, s. 34) hävdar att biståndspersonen bör känna till var den sörjande befinner sig i sorgprocessen, detta för att bemöta den sörjande på ett korrekt sätt. Detta blir möjligt genom att man har kunskap om de olika krisfaserna. Även Fyhr (2003, s. 156) menar att det är bra att ha en kunskap, men mer inriktat på vad som är ett friskt och sjukt sorgeförlopp.

Tre av intervjupersonerna nämner kristeorin som de till viss del använder sig av. Två av dem säger att de har de olika krisfaserna som ett hjälpmedel. Hanna förtydligar varför hon använder sig av denna teoridel:

Cullbergs har man ju alltid, [...] det är ju en mätning av var man befinner sig i sorgen [...] Man kan ju se den jättetydligt

när man jobbar med sorg, att vi är ju där nu och nu är vi där och nu är vi i den fasen [...] visst den finns ju i huvudet också men det är mer som en reflektion över 'okej vi är där nånstans' och kanske är det den som gör att man kan upptäcka en osund sorg.

Monica tycker att kristeorin är ett bra sätt för att bli medveten om de olika reaktioner som ett barn i sorg kan uttrycka

[jag] har krisfaserna i bakhuvudet så att man kan checka av lite var dom befinner sig och att dom får berätta om vad som har hänt och vad dom själva känner kring situationen. Och där jag måste vara medveten om deras försvar och vad som kan vara en del i reaktionerna.

Även Carina menar att teorin är ett bra sätt att känna till reaktionerna och på vilket sätt det yttrar sig. Dock är det ingen av de andra intervjupersonerna som talar om kristeorin vilket uppfattas som att de arbetar från någon annan teori eller att de ej arbetar utifrån någon teori alls.

Vad anses vara viktigt att tänka på i det stödjande arbetet?

Att lyssna och vara närvarande är något som Fyhr (2003, s. 159f) menar har en stor betydelse när det gäller att bearbeta sin sorg. Hon anser att lyssnandet är en central del i arbetet och att det man som hjälpare bör göra är att inte ta för stor plats psykiskt, utan visa att man är närvarande genom att upprepa vad denne säger eller att man nickar. Andra centrala delar anses också vara att "Vara behållare" och "Acceptera sorgens uttryck". Att fungera som en behållare är då en person som lyssnar och tar vara på den information som den sörjande delar med sig av (Fyhr 2003, s. 159f). När intervjupersonerna tillfrågades om vad de anser är viktigt för barn som förlorat en närstående fanns det olika synpunkter på detta. Alla respondenter anser att en central del handlar om att vara närvarande i mötet med barnet. Majoriteten av dem säger också att det är viktigt att lyssna på barnet. Även Andersson (1995, s. 26) hävdar att det som barn i alla åldrar är i behov av vid en kris är en vårdande vuxen som är närvarande. Han anser också att det är bra om barnen får tydliga svar på sina funderingar av en person som är van. I intervjun med Hanna uttryckte hon också detta, att det var viktigt att barn får reda på vad som har hänt. I ett exempel där en lärare avlidit uttryckte hon följande:

Att man hela tiden får älja de här frågorna [...] hur såg det ut, hur var det. Att man hela tiden får berätta vad som har hänt, man samlar barnen i lugn och ro och pratar om det som har hänt och då får de ta den tiden med alla dessa händer i luften, det är helt ok.

Monica nämner också att det är viktigt att bekräfta barnet och att man tar honom eller henne på allvar. Vad gäller detta är även Andersson (1995, s. 26) enig om att det är viktigt med de ”vuxnas äkthet i situationen”. Detta medför att barnet får en känsla av sammanhang och en känsla av att den vuxne förstår dem.

Stöd - en känslösam uppgift

Carina uttrycker också att det krävs att man är varsam och tålmodig i mötet och låta sorgen ta sin tid men också att man inte ska vara rädd för att bemöta barnet. Eftersom det väcker känslor inom oss när man står inför en människa som uttrycker känslor är det väsentligt att ta det lugnt. Klarar man inte av att hantera detta anser Andersson (1995, s. 26) att det är bra om man låter någon annan vuxen stödja barnet. Detta eftersom barn känner av när vuxna inte orkar hantera smärtan hos barnet vilket kan medföra att barnet väljer att inte prata om sorgen.

Persson (1995, s. 55f) menar att det handlar om en självförankring hos hjälparen, känslor föder känslor. Det är ett ansträngande psykiskt arbete även för hjälparen vilket då kan väcka många känslor inombords. Persson menar att det som är bra för hjälparens bearbetning av egna känslor är att ha tillgång till handledning eller att det inom arbetsplatsen finns en gemenskap som då bygger på öppenhet, värme och solidaritet. Monica exemplifierar att när ett barn mist någon i sin närhet är detta något som personalen dryftar om med varandra med stor respekt. Detta tolkas som att man då är i behov av att prata med varandra eftersom det väcker olika känslor inombords hos människor och att det är ett känsligt ämne.

Under samtal med barn är det vid stor vikt att enligt Persson (1995, s. 47) lyssna med det ”tredje örat”. Han menar att när sorgbearbetningen verkar stagnera i ett tidigt skede är det bra om man observerat det som sagts i samtalet men inte uttryckts i ord. Detta kan exempelvis handla om förbjudna känslor där barnet kan anse sig själv ha en skuld i det som har hänt eller att barnet är rädd att prata om det inför hjälparen på grund av att barnet är rädd att relationen dem emellan ska

förändras. I intervjun med Hanna tar hon upp att barn ibland, när de är arga, kan uttrycka sig till en förälder att ”jag önskar du var död”. Detta tror hon att barnet kan minnas länge och om det då händer någonting och föräldern plötsligt avlider kan detta bli till en stor skuld hos barnet där denne tror sig ha åsamkat det genom sin önskan. Här anser hon då att det är viktigt att förtydliga att det bara handlar om känslouttryck i form av ilska och att det inte är något som är farligt.

Att man måste jobba med och stärka dem i det att många barn kläcker ur sig saker när man blir arg, det gör ju vi vuxna också. Vi betar oss jätteilla så att få ner det på ett normalt plan så att dom inte kopplar det som en speciell händelse som har sårat för evigt. För det där är en normal händelse, det är ingen speciell händelse, det är ett uttryck för ilska.

Ytterligare saker som Hanna menar är viktigt i mötet med barnet är det att det är bra att informera barnet om vad det innebär att befinna sig i en sorg och att prata om de känslor som dyker upp. Det är också av stor vikt att ha samverkan med inblandade lärare och de anhöriga till barnet. Avslutningsvis menar hon att i ett sådant känslofyllt arbete med barn får man som hjälpare bli ledsen men man bör helst behålla sin sakliga förmåga och inte tro att man tappa sin yrkesroll på grund av detta. Fyhr (2003, s. 159f) anser att det av den sörjande inte behöver uppfattas som något positivt om hjälparen också gråter utan detta kan istället leda till att den sörjande börjar tvivla på sin hjälpare. Att det kan bli mycket känslösamt när man möter människor i sorg är ganska tydligt, och det kanske blir än värre när det handlar om barn. Stödjande personer är också människor med känslor och det är inget som de kan lämna oberörda. Dyregrov (1990, s. 103) menar å andra sidan att barnet får lov att se att hjälparen gråter, det är dock mer olämpligt om hjälparen bryter ihop inför barnet.

6. Avslutande diskussion

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka hur stödet till grundskolebarn som förlorat en närstående uttrycker sig samt vilken roll skolkuratoren har i det stödjande arbetet.

I detta avsnitt går jag igenom mina frågeställningar och redovisar det jag kommit fram till genom min undersökning. Mina frågeställningar är; Vilken stödjande

roll/ansvar har skolan mot barn som mist en närstående?, Vad anser skolkuratorn är viktigt att tänka på i det stödjande arbetet med barn som förlorat en närstående?, Vad kan skolkuratorns funktion vara i det stödjande arbetet?, Hur uppfattar skolkuratorn sin roll i stödjandet av barn som förlorat en närstående?

Vilken stödjande roll/ansvar har skolan mot barn som mist en närstående?

Enligt intervjupersonerna har skolan en rad olika roller då det handlar om att möta och stödja barn som förlorat en närstående. Det anses att skolan får en viktig roll på grund av stabilitet och kontinuitet, det vill säga det är en stor del av barnens vardag och lärarna är de som träffar barnet mest. Vilket ansvar skolan har är för några otydligt. Dock anser de att vid skolrelaterade händelser är skolan alltid ansvarig för att hjälpa till. Det kan i en händelse där ett barn förlorat en närstående bland annat vara att kontakta hemmet samt erbjuda stöd. I den forskning som gjorts påpekar bland annat Dyregrov (1990, s. 75f) genom ett exempel att skolan kan ta sitt ansvar genom att förbereda sig på eventuella händelser. Skolor som har förberett sig i någon form, exempelvis upprättat en krisplan där det dokumenterats vad som ska göras och vem som utför det, har visat sig vara av stor betydelse för hanterandet av händelsen. Det var endast en skola i undersökningen som hade en färdigskriven handlingsplan som innefattade vad som ska göras när en närstående avlidit.

Vad anser skolkuratorn är viktigt att tänka på i det stödjande arbetet med barn som förlorat en närstående?

Enligt skolkuratorerna anser de att det väsentliga i det stödjande arbetet är att vara närvarande och att man lyssnar på barnet men även att man tar barnet på allvar och bekräftar barnets känslor, det vill säga att barnet ska tillåtas visa känslor i sin sorg. En av skolkuratorerna nämner också att det är viktigt att vara tydlig inför barnet, det vill säga, att informera barnet om vad sorg är och samtala om de känslor som dyker upp hos barnet. Ytterligare en sak skolkuratorerna nämner som viktigt är att samverka med andra yrkesroller i skolan där läraren är en av dem. Det som också av flera av intervjupersonerna ansetts vara viktigt är en medvetenhet om att det stödjande arbetet är en känslösam uppgift. Känslor föder känslor och det är viktigt att inte bli rädd utan agera professionellt. Det spelar ingen roll om den stödjande för en stund blir ledsen, bara man behåller sin sakliga förmåga.

Som hjälpare är det även betydelsefullt att vara uppmärksam på det icke-verbala i samtalet genom att vara observant på vad barnet uttrycker genom tystnad eller kroppsspråk. Persson (1995, s. 47) kallar detta för att lyssna med det tredje örat. Han menar att barnet väljer att inte lyfta fram väsentliga känslor eller tankar inför den vuxne på grund av rädslan för att relationen dem emellan ska förändras. Det som också är bra att känna till är krisförloppet vilket är en kunskap där man som hjälpare kan urskilja vad som är en sund och osund sorgebearbetning. Persson (1995, s. 53f) anser bland annat att kännedomen om de olika krisfaserna är bra om biståndspersonen känner till.

Vad kan skolkuratorns funktion vara i det stödjande arbetet?

Respondenterna var alla överens om att pedagogen är den viktigaste yrkesrollen i skolan för barn som förlorat en närstående. En av anledningarna till detta är att det är en naturlig och närstående kontakt med sin/sina lärare då de träffas ofta. Således blir läraren en naturlig stödperson för barnet. Vad kan då skolkuratoren bidra med i detta arbete? I undersökningen visade det sig att skolkuratoren kan vara en stödjande person till den som stödjer barnet exempelvis pedagogen. Som ovan nämnt är det stödjande arbetet ett känslofyllt krävande arbete och det är då bra om det finns en person som också har kunskap om detta som kan stödja pedagogen. Detta kan bland annat ske genom handledning. En av respondenterna lyfter också fram att skolkuratoren är en yrkesroll som är till för att lyssna på andra människor som mår dåligt. Utav detta kan man säga att skolkuratoren är en resurs i skolan som kan användas i svåra situationer.

Hur uppfattar skolkuratoren sin roll i stödjandet av barn som förlorat en närstående?

En av respondenterna anser att det är hon som har kompetensen eftersom det är ett relevant område för hennes yrkesroll. Anmärkningsvärt är här att ingen av intervjupersonerna under sin utbildning fått kunskap om stöd till barn i sorg. Detta är istället något som man endera läst in själv eller fått genom arbetsplatsen. Intervjupersonerna har dock fått kunskap om krisförloppet under sin utbildning.

Vad gäller kompetens uttrycks att man ska vara medveten om den egna kompetensen, det vill säga man ska veta vad man har kunskap om och inte ta sig

an fall där man är osäker. Istället kan man vidarebefordra till Barn- och ungdomspsykiatri eller annan instans. En majoritet av intervjupersonerna har nämnt Barn- och ungdomspsykiatri som en möjlig instans att kontakta då barn förlorat en närstående, dock anser de detta orimligt på grund av långa köer. En betoning läggs således på att man ska känna till sin roll, veta vilken kompetens man har och skicka barnet till en annan instans om det behövs.

6.1. Egna reflektioner

När jag började skriva om detta ämne var min förförståelse att skolkuratoren var den som i huvudsak gav stöd till barn som förlorat en förälder eller ett syskon. Efter att ha läst in mig på litteraturen blev jag medveten om att skolkuratoren inte alls var den viktigaste yrkesrollen för barnet. Under intervjuerna lyftes läraren, mentorn eller klassföreståndaren fram som den viktigaste för barnet, detta eftersom det är en naturlig kontakt. I efterhand kan jag förstå att pedagogen kan få stor betydelse för barnet. Som många intervjupersoner har uttryckt är det en naturlig kontakt och det är mentorn eller klassföreståndaren som känner barnet bäst, det ska ju i alla fall vara så. Utav alla de vuxna som finns i skolan kan detta se väldigt olika ut. Man kan inte heller anta att pedagogen och eleven har en god relation och i sådana fall kan skolkuratoren träda in som stöd. Skolkuratoren är den som har en form av kompetens men även kunskap, vilket tydliggjorts i undersökningen. Vad gäller mentorn eller läraren är detta den som bland annat har den nära kontakten med barnet. Men vad gäller pedagogens kunskap om sorg och kris är svårt att veta detta bland annat eftersom jag inriktat mig på skolkuratoren i min undersökning.

7. Källförteckning

Tryckt litteratur

Andersson N. (1995) *Att möta små barns sorg*, Stockholm: Rädda barnen.

Aspers P. (2007) *Etnografiska metoder – Att förstå och förklara samtiden*, Malmö: Liber.

Backlund Å. (2007) *Elevvård i grundskolan – Resurser, organisering och praktik*, Stockholm: Stockholms universitet.

Böge P. & Dige J. (2006) *Möta barn i sorg*, Stockholm: Sveriges utbildningsradio.

Cullberg J. (2006) *Kris och utveckling*, Stockholm: Natur & kultur.

Dyregrov A. (1990) *Barn i sorg*, Lund: Studentlitteratur.

Ekvik S. (1993) *Skolan och elever i sorg*, Lund: Studentlitteratur.

Fyhr G. (2003) *Hur man möter människor i sorg*, Stockholm: Natur & Kultur.

Gustafsson L. H. (2009) *Elevhälsa börjar i klassrummet*, Lund: Studentlitteratur.

Johannesen A. & Tufte P. A. (2003) *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*, Malmö: Liber.

May T. (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*, Lund: Studentlitteratur.

Persson T. (1995) *Att möta människor i kris – om kriteori och krisbistånd*, Lund: Studentlitteratur.

Repstad P. (1999) *Närhet och distans – Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur.

Widerberg K. (2002) *Kvalitativ forskning i praktiken*, Lund: Studentlitteratur.

Internetkällor:

Statistiska centralbyrån (Hämtat 2009-12-15)

http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____255872.aspx

Barnens rätt i samhället (Hämtat 2009-12-09)

http://www.bris.se/upload/Articles/bris_rapport2009_webb.pdf,

Skollagen (1985:1100) (Hämtat 2010-01-25)

<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1985:1100>

Bilaga 1

Informationsbrev

Hej.

Jag heter Daniel Palm och läser sjätte terminen på socionomutbildningen vid Lunds universitet, campus Helsingborg. Jag har valt att skriva min C-uppsats om barn i sorg. Syftet med min uppsats är att dels se hur skolan arbetar med barn som förlorat en närstående och dels fördjupa mig i skolkuratorns funktion vad gäller stöd till dessa barn. Med närstående menar jag en förälder, syskon, bästa kompis eller någon annan som barnet knutit ett nära band till.

Jag har valt en kvalitativ forskningsmetod för att få svar på de frågor jag har i min uppsats. För att samla in data ämnar jag intervjua sex stycken skolkuratorer. Deltagandet är frivilligt och intervjuerna kan avbrytas när som helst. För att underlätta arbetet med datainsamlingen spelar jag in intervjuerna på band. Intervjuerna tar ca en timme. Namn och orter som nämns i intervjuerna kommer jag att anonymisera och du som intervjuperson får möjlighet att läsa uppsatsen innan den publiceras på internet.

Om du vill kan du få en kopia av uppsatsen när den är examinerad.

Om något är oklart eller om du har några frågor så tveka inte att höra av dig till mig eller min handledare.

E-post:

Telefon:

Handledare: Anna Angelin

E-post:

Tack på förhand!

Med vänlig hälsning

Daniel Palm

Bilaga 2

Intervjuguide

Hur ser du på skolans ansvar i stödjandet till barn som förlorat en närstående?

Vilken roll anser du att skolan har då ett barn mist en närstående?

Anser du att sorg och kris uppmärksammas tillräckligt i skolan?

Finns det någon handlingsplan på skolan när ett barn behöver stöd?

Finns det resurser i skolan som kan användas?

Hur ser i sådana fall dessa resurser ut?

Använder du resurserna?

Finns det externa resurser som används?

Hur ser dessa ut?

Hur ser du på din roll, som skolkurator, i arbetet med barn i sorg?

På vilket sätt har du genom din utbildning fått lära dig om barn i sorg/kris?

Är det vanligt förekommande att du stöter på barn som mist en närstående i ditt arbete?

När och hur blir du informerad då ett barn förlorat en närstående?

Vad gör du efter att ha blivit informerad då ett barn har förlorat en närstående?

Vad anser du vara det centrala när det gäller att bemöta barn som förlorat en närstående?

Arbetar du efter någon speciell metod eller teori när det gäller att bemöta barn i sorg? Isåfall vilken?

Vilken anser du vara den viktigaste personen inom skolan för de barn som förlorat en närstående?

Finns det någon kontakt med hemmet?

Vem sköter kontakten?

Hur länge pågår kontakten med hemmet?

Erbjuder du samtal med andra anhöriga?

Beskriv hur detta kan se ut?

Talar du/ni med eleverna om sorg på undervisningstid?

Hur länge har du arbetat som skolkurator?

Anser du att det stöd som ges i skolan till barn som mist en närstående är tillräckligt?

I sådana fall vad skulle kunna förbättras?